

*„Erdélynek — annak a kedves
tündér országnak...”*

Mikes Kelemen

Drinápoly, 6. Jun. 1718.

E munka eszméje, terve akkor vetődött fel, amikor a trianoni szomorú esztendőkből művészettörténeti kézikönyveink és szaktanulmányaink Erdélyről alig tudtak valamit, az erdélyi renaissance pedig teljesen ismeretlen fogalom volt. Orbán Balázs tanításait régen elfeledték, a budapesti kutatók csak annyit tartottak számon az erdélyi művészetről, amennyit Roth Viktor könyveiben megtalálhattak. Mélyen igaz volt Kazinczy megállapítása: „Magyarország nem ismeri Erdélyt“. Hamis képzetek voltak forgalomban a magyar renaissanceról is. Tiszavirágszerű, „udvari“ művészetnek nevezték, melyet eltaposott a mohácsi vész. Hosszas adatgyűjtésem azonban más meggyőződésre vezetett. Történeti forrásokból, régi, elfelejtett kiadványokból és figyelemre nem méltatott emlékekből mind erősebben bontakozott ki előttem a magyar renaissance fejlődése és ezzel együtt az erdélyi renaissance fogalma, majd sajátos stílusának körvonalai. Az eredmények továbbkutatásra ösztönöztek. Megkíséreltem az akkor lehetetlennek látszót, lementem Erdélybe, először 1931-ben, majd ezután még öt ízben (1932, 1933, 1934, 1935, 1938) a közvetlen anyaggyűjtés elvégzésére. A román megszállás nehéz esztendeiben, a fájdalmas, de egyben felemelő kisebbségi légkörben a munka új értelmet és mélyebb jelentőséget kapott. Én is beálltam az erdélyieknek abba a kicsiny csapatába, mely „elmúlt dolgok után keresgélt“, akikről megjósolta Kalotaszeg írója: „rombadült templomok széjjelhordott köveit sírva hordanák össze“. Mindnyájunknak ünnepet, sohasem sejtett örömet jelentett, ha egyik közülünk új magyar emléket, új magyar adatot talált. Ez a könyv is azért készült hosszú esztendőkön keresztül, hogy az erdélyi múlt egy darabjának széjjelhullott köveit ismét összerakosgassa.

A nagy feladat elvégzésében az erdélyi magyarok súlyos helyzetükben is nagy megértéssel és szeretettel támogattak, segítettek. Kalákában készült ez a könyv is, mint minden igazi erdélyi munka. A legnagyobb hálával Kelemen Lajos múzeumi és levéltári főigazgatónak, „mindnyájunk mesterének“ tartozom, aki, — amióta 1929-ben először közöltem vele tervemet, — nem szünt

meg nagy tudásával, mindig segíteni kész jóakaratával állandóan támogatni. Nehéz körülmények között sokat fáradt munkám érdekében dr. Ferenczi Sándor, az Erdélyi Nemzeti Múzeum öre. Sok jó tanáccsal, útbaigazítással láttak el boldogult dr. Bitay Árpád teológiai tanár, boldogult Csutak Vilmos, a Székely Nemzeti Múzeum egykori igazgatója, Herepei János, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, dr. Kovács István, egyetemi magántanár, az Erdélyi Nemzeti Múzeum ny. igazgatóőre, dr. Roska Márton egyetemi tanár, Keöpeczi Sebestyén József, dr. Szabó T. Attila egyetemi rk. tanár, Vámszer Géza főgimnáziumi tanár. Debreczeni László az erdélyi református egyházkerület megbízásából végzett műemlékgyűjtésével kapcsolatban számos ismeretlen emlékre hívta fel figyelmemet. Dr. György Lajos egyetemi tanár egyik nagyobb tanulmányom kiadásáról gondoskodott. Sokan támogattak vidéki kutatóútjaimon. Régi történeti nevek viselői, ősi kastélyok, kúriák urai, az erdélyi főnemesség legjobbjai, magyar földbirtokosok, a római katolikus, a református és az unitárius egyházak lelkes papjai, evangélikus szász lelkészek, a magyar és szász múzeumok, könyvtárak örei, vidéki magyar tanárok, tanítók, egyetemi hallgatók, orvosok, ügyvédek, mérnökök, tisztviselők, a magyar középosztály küzködő tagjai, és a kolozsvári Marianum tisztelendő nővérei, akiknek körében mindig meleg otthonra találtam. A sok segítő jóakaró neve oldalakat töltene meg. És még hányan a névtelenek, hányan segítettek kedvességükkel, szíves készségükkel: a falusiak Magyargyerőmonostoron, Menyőn, Csíkmenaságon és még számtalan helyen, a harangozók, sekrestyések, múzeumi altisztek, magyar szerkesek, sofförök, vasutasok, — mind valamennyien, amerre csak jártam. Köszönöm mindannyiuknak a támogatást, a tetteket, meg a jó szót egyaránt és köszönöm soha el nem múló hálával, hogy egész életre szóló, mély élménnyé tették számomra Erdély megismerését.

Meg kell emlékezmem arról is, hogy bár vidéki kutatásaim korántsem voltak veszélytelenek és zavartalanok, az Erdélyi Nemzeti Múzeum akkori román vezetőségének jóvoltából a múzeumi gyűjteményekben mindig nyugodtan dolgozhattam. Ugyszintén jó emlékezetemben maradt a balázsfalvi gör. kat. érseki titkárság előzékenysége és néhány román birtokos, meg tisztviselő szívessége.

Nagy hálával gondolok azokra, akik idehaza támogattak, elsősorban dr. Petrovics Elekre, az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum ny. főigazgatójára, aki a költséges kutatásokkal járó anyagi terheken több ízben könnyített, a fe-

lejthetetlen emlékü, boldogult dr. Majovszky Pálra és dr. Parádi Jenő miniszteri tanácsosra, akik lehetővé tették, hogy kutatásaim lényeges eredményei — vázlatosan bár — de még idejében megjelenhettek. Legyen szabad még hálás szeretettel megemlítenem testvérhúgomat, dr. Balogh Ilonkát, aki mind az anyaggyűjtés veszélyeiben, mind a feldolgozás fáradalmaiban mindvégig hűségesen osztozott.

Hálás köszönetem illesse végül az Erdélyi Tudományos Intézet igazgatóságát, mely a régóta heverő anyag kiadására vállalkozott és a legnagyobb megértéssel méltányolva elgondolásaimat, a munka megjelenéséről bőkezűen gondoskodott.

1942, Szent György havában.